

УДК 347.12

Олександр Яриш,здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ВПЛИВ КРИТЕРІЮ НЕВІДЧУЖУВАНOSTІ НА ЦИВІЛЬНУ ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

У статті представлено дослідження щодо визначення критерію невідчужуваності інформації, яка є окремим об'єктом цивільних прав. Доведено відчужуваність інформації та встановлено, що основним критерієм невідчужуваності в цивільному праві є критерій особистого зв'язку суб'єкта права з благом. Здійснено критичне порівняння та визначено співвідношення таких властивостей інформації як невід'ємність та невідчужуваність.

Ключові слова: інформація, об'єкт цивільних прав, властивості інформації, невідчужуваність інформації.

Важливість інформації як самостійного об'єкта цивільних прав набуває все більшого значення. Обсяги інформації, які необхідні суб'єктам господарювання для ведення успішної господарської діяльності, зростають. Значного розвитку отримали сфери господарювання, в яких інформація стала основним об'єктом їх діяльності. Також введення до цивільного обороту інформації як об'єкта цивільних прав створило надзвичайну необхідність у детальному її дослідженні та необхідності відповідного врегулювання відносин з приводу неї.

Складність визначення юридично вагомих властивостей та правильного їх урахування при нормативному врегулюванні суспільних відносин, які виникають із приводу інформації, призвела до різних теоретичних висновків з приводу правової природи інформації як самостійного об'єкта цивільних прав. Це, в свою чергу, вплинуло на подальший шлях дослідження цивільного обороту інформації та створило окремі прогалини теорії цивільного обороту інформації та в чинному законодавстві, що негативно діє на правотворчу діяльність та призводить до помилок у судовій практиці.

З огляду на те, що мета статті полягає у встановленні впливу критерію невідчужуваності інформації на її оборотоздатність, то завданнями, які потрібно буде вирішити, є: визначити поняття цивільної оборотоздатності; встановити умови оборотоздатності інформації; встановити

критерій невідчужуваності інформації як об'єкта цивільних прав.

Дослідженням даної проблеми займалися такі науковці як А. І. Марущак, О. В. Кохановська, О. О. Кулініч, В. Колобанов, В. А. Копилов, С. О. Сліпченко, В. А. Дозорцев, О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт, А. Г. Дідук, О. М. Садков та інші.

Аналізуючи ст. 178 ЦК України, можна дійти висновку, що *цивільний оборот* — це вільне відчуження або перехід від однієї особи до іншої об'єктів цивільних прав у порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином [1]. ЦК України зазначає, що пряме визначення цих двох шляхів не є вичерпним, отже, існують й інші шляхи для вільного відчуження або переходу прав від однієї особи до іншої.

З самого терміна «правонаступництво» зрозуміло, що він означає перехід прав до іншої особи. Ідея, що правонаступництво є переходом суб'єктивного права, а також і суб'єктивного обов'язку від однієї особи (праводавця) до іншої (правонаступника), була висунута ще Б. Б. Черепахіним [2].

Проаналізувавши поняття цивільного обороту у законодавстві, доходимо наступного визначення: цивільний оборот — це вільне відчуження або перехід від однієї особи до іншої об'єктів цивільних прав шляхом переходу прав та обов'язків на ці об'єкти. Цей висновок кореспондується з думкою В. А. Белова, який, провівши дослідження цивільного

обороту, дійшов висновку про те, що об'єктами цивільного обороту є не об'єкти цивільних прав, а суб'єктивні права на ці об'єкти, включаючи права й на нематеріальні об'єкти, та права, які зовсім не мають об'єктів, наприклад деякі зобов'язальні та корпоративні права [3].

Наступним етапом дослідження цивільного обороту інформації є можливість відчуження інформації або переходу від однієї особи до іншої. Цей процес відповідно реалізується в економічному обороті так, як безпосередній обмін благами відбувається саме на цьому рівні. Необхідно взяти за основу модель, в якій об'єктом цивільного обороту є річ, на яку відповідно поширюється право власності для того, щоб розуміти зміст відчуження та переходу. Як зазначає Д. В. Дождев, право власності логічно передує цивільному обороту [4]. Ця точка зору здається слушною, адже для того, щоб відчужити або передати річ, необхідно нею володіти. Отже, для цивільного обороту існує необхідність наявності абсолютного права на благо.

При рухові речей від однієї особи до іншої не завжди відбувається відчуження речі від володільця, тобто річ не стає чужою для володільця та своєю для набувача при її переході, оскільки перехід речі не завжди кореспондується з передачею права власності в цілому, так і навпаки. Адже при переході права володіння та користування, наприклад, за договором найму, право розпорядження залишається за титульним власником. Якщо ж звернутися до поняття переходу права, який не супроводжується переходом речі, то отримаємо ситуацію, при якій річ стає чужою для відчужувача та своєю для набувача, навіть без руху речі. У разі якщо цивільний оборот супроводжується рухом об'єкта цивільного обороту, то перехід може відбуватися двома шляхами — відчуженням та переходом.

Синтезуючи вищеведене, ми можемо стверджувати, що при відчуженні об'єкта цивільних прав відбувається передача всього абсолютного права, в свою чергу, при переході об'єкта цивільних прав відбувається лише передача окремих правомочностей, в той час як абсолютне право залишається колишнім володільцям.

Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що для здійснення цивільного обороту необхідна наявність належності

блага суб'єкта, яке необхідно ввести в оборот. Поняття «належності блага» використано в розумінні можливого застосування як до матеріальних, так і до нематеріальних благ. Відмовившись від права власності на інформацію, законодавець ввів нове абсолютне право, — право на інформацію, яке і виражає приналежність цього об'єкта цивільних прав окремій особі.

Як зазначає С. О. Сліпченко, реалізація способів присвоєння благ відбувається шляхом переходу благ, включаючи відчуження, або допуску до його використання [5]. Виникає необхідність встановлення здатності інформації до відчуження від одного суб'єкта до іншого, тобто чи може інформація як об'єкт цивільних прав стати чужою для «розпорядника» інформації та своєю для набувача.

Для більш детального дослідження цього питання потрібно визначитися з критерієм, за яким вчені-правники визначають таку властивість як невідчужуваність інформації. Значна кількість вчених стверджує, що інформація є невідчужуваною. О. В. Кохановська говорить про органічний зв'язок інформації з людиною, завдяки чому відбувається збереження інформації у людини, та не відбувається її відчуження [6]. Подібної думки інші вчені, які вважають, що головною ознакою, котра відрізняє інформацію від речі, є фізична невідчужуваність від її творця та споживача [7; 8]. Д. В. Колобанов та В. А. Копилов отожднюють знання та інформацію, зазначаючи, що фізично не можна відчужити інформацію від виробника або передаючого суб'єкта [9; 10]. Виходячи з вищеведених формулювань, ми можемо стверджувати, що в даному випадку основним критерієм є «фізична невідчужуваність». Іншими словами, біологічна здатність людського мозку зберігати зміст інформації.

Тому необхідно повернутися до критерію «фізичної невідчужуваності», який значна кількість вчених-правників приводить у своїх роботах. На думку прибічників цієї точки зору, виникає ситуація, за якої при переході від однієї особи до іншої інформація не зникає, а залишається в мозку як матеріальному носієві інформації. Тобто вчені спираються на біологічні властивості мозку. Розглянемо цю думку більш детально.

По-перше, критерій «фізичної невідчужуваності» діє тільки за умови безпосереднього сприйняття інформації свідомістю людини та збереження її в пам'яті. Твердження, що інформація залишається в мозку людини в момент передачі інформації, є не завжди вірною, адже в момент передачі людина може вже не пам'ятати інформацію, яку вона передає на матеріальному носії, або зовсім не знати її.

По-друге, необхідно врахувати вплив такої властивості як змістовність інформації, адже інформація як благо повинна мати корисність, яка існує тільки за наявності змісту в інформації. Інакше кажучи, чи може людина відтворити інформацію у тому обсязі, який вона сприймала, щоб вона забезпечувала той рівень корисності? Отже, на перший план у цій ситуації впливає співвідношення кількості та якості. Можна навести такий приклад, коли людина прочитала певний твір, вона не зможе його відтворити в повному обсязі, а результатом відтворення буде новий твір, який буде відтворювати зміст попереднього, але не буде ідентичний йому.

По-третє, не можна не зважати на перехід до громадянського суспільства, де обсяги інформації стають значними, а відповідно й можливості людського мозку нівелюються.

По-четверте, поява нових форм інформації, які неможливо запам'ятати, а відповідно, й відтворити її. Як приклад, можна привести передачу відеофайла, який без технічного пристрою просто неможливо відтворити, чи зразка якого-небудь сигналу.

І по-п'яте, як зазначав А. А. Самохвалов, людський мозок не може бути носієм інформації в юридичному значенні. Також він відмічав нетотожність таких понять як інформація та знання [11]. Отже, застосування цього критерію викликає більше запитань, ніж відповідей, до того ж, його неможливо застосувати до інших нематеріальних благ.

Тому вважається за доцільне розглянути також критерії невідчужуваності, які існують стосовно особистих немайнових благ та результатів інтелектуальної та творчої діяльності.

С. О. Сліпченко, провівши детальне дослідження особистих немайнових благ, з'ясував, що необхідно розрізняти невідчужуваність та невідчужуваність. На його

думку, невідчужуваність — це нерозривний зв'язок того чи іншого блага з носієм, який створює неможливість відокремити благо від носія, нездатність його до автономного існування, на протиполож до цього відчужуваність є здатність ставати чужим для первинного володільця і своїм для набувача. Стосовно ж невідчужуваності, то він стверджує, що цій властивості характерний нерозривний зв'язок зі своїм носієм, який створює неможливість його до автономного існування. З цього він сформулював висновок, що відокремлення блага може відбуватись паралельно відчуженню або не відбуватись зовсім, та зробив висновок про невідчужуваність всіх нематеріальних благ у силу свого вираженого особистого характеру [12]. Іншими словами, за критерієм відчужуваності С. О. Сліпченко бере саме «виражений особистий характер».

Існують й деякі інші думки, наприклад, що всі матеріальні блага є невідчужуваними та невідчужуваними від фізичної особи [13]. Крім того, невідчужуваність вважається нерозривний зв'язок блага з його носієм, який створює неможливість фізичного відокремлення від конкретної особи [14]. ЦК України у ст. 269 прямо вказує на тісну пов'язаність фізичної особи з особистими немайновими правами, зазначаючи при цьому неможливість фізичної особи відмовитися від них, або бути позбавленою цих прав, а відповідно й нематеріальних благ, які є об'єктами цих прав. Отже, основним критерієм для невідчужуваності особистих немайнових благ є «виражений особистий характер», іншими словами, об'єкт особистих немайнових прав має тісний зв'язок з конкретною особою.

Дійсно, особисте немайнове благо належить одній особі, не може бути паралельно належне іншій особі в тому самому змісті. Наприклад, гідність не може бути однаковою в різних осіб, оскільки це є виключно індивідуальне благо, чи інформація про стан здоров'я, чи інформація, що становить сімейну таємницю, є теж виключно особистісним благом, адже не може в двох різних осіб бути точно однакового стану здоров'я чи однакової інформації, що становить сімейну таємницю.

З невідчужуваністю результатів інтелектуальної, творчої діяльності ситуація та сама. Цивільний кодекс Російської Федерації (далі — ЦК РФ) у ст. 129 фік-

сує нездатність результатів інтелектуальної діяльності (далі — РІД) до відчуження чи переходу від однієї особи до іншої, зазначаючи при цьому, що права на ці результати, а також матеріальні носії, в яких виражені відповідні результати, можуть відчужуватися або будь-якими способами переходити від однієї особи до іншої [15].

Про невідчужуваність об'єктів інтелектуальних прав як результатів творчої, розумової діяльності зазначають також й українські дослідники [16]. Ця думка кореспондується з твердженнями В. А. Дозорцева, який розділяє виключне право на дві правомочності, а саме: використання та розпорядження. РІД є об'єктом використання, тоді як об'єктом розпорядження є право на його використання [17].

Тобто за існуючої думки про невідчужуваність РІД необхідно з'ясувати критерій їх невідчужуваності. Як стверджував ще Г. Ф. Шершеневич, існування духовного твору не може бути розділеним з особистістю автора, навіть коли права є відчужені іншій особі або зовсім би припинили своє існування [18]. Аналізуючи вищесказане, можливо сформулювати висновок, який підтверджує, що критерієм невідчужуваності РІД є критерій «вираженого особистого характеру».

Будь-який РІД має нерозривний зв'язок зі своїм творцем, адже мало вірогідно створення точно таких самих об'єктів інтелектуальної власності. Але навіть у разі створення однакових за змістом об'єктів інтелектуальної власності відбувається закріплення прав на ці об'єкти відповідним способом за суб'єктами права інтелектуальної власності.

Про невідчуженість об'єктів інтелектуальної власності свідчить також аналіз ЦК України, який встановлює саме допуск до використання цього блага, а не його відчуження. Як відомо, існує два способи залучення до економічного обороту. Першим способом є безпосередній перехід блага від володільця блага до споживача. Цей спосіб застосовується переважно до матеріальних благ, перехід яких відбувається завдяки відсутності вираженого особистого характеру з творцем цього блага. Інший спосіб полягає в допуску до цього блага інших осіб володільцем блага, що забезпечує допущення до корисних властивостей блага. Цей спосіб застосовується при існуванні ви-

раженого особистого характеру як, наприклад, стосовно РІД та об'єктів особистих немайнових прав, що мають здатність до цивільного обороту.

На рівні цивільного обороту РІД та об'єктів особистих немайнових прав, які мають здатність до обороту, відбувається відчуження майнових прав, у той час як немайнові особисті права на ці об'єкти залишається за творцем та є невідчужуваними.

Проектуючи критерій «особистого характеру» на таке нематеріальне благо як інформація, стає очевидно, що на інформацію як об'єкт цивільних прав не поширюється критерій «особистого характеру», оскільки інформація «в чистому вигляді» не має особистого характеру. Це можна підтвердити тим, що на рівні цивільного обороту, при передачі інформації від однієї особи до іншої, особа, яка передала інформацію, втрачає з нею будь-який правовий зв'язок, у той час, як на РІД та об'єкти особистих немайнових прав зв'язок із конкретною особою завжди залишається та відбувається через особисті немайнові права.

Звичайно, інформація, яка є тісно пов'язаною з особистістю, як інформація про стан свого здоров'я чи інформація про особисте життя, інформація, яка становить таємницю кореспонденції, та інформація, яка міститься в особистих паперах, залишаються пов'язаними з конкретною особою, оскільки становлять об'єкти іншого нематеріального блага, а саме, — особистих немайнових благ. З вищевказаного слідує, що інформація як об'єкт цивільних прав є відчужуваною.

Що стосується передачі нематеріальних благ, то вони можуть передаватися іншим особам тільки отримавши зовнішній характер, тобто шляхом об'єктивації. В юридичній літературі зазначається здатність до об'єктивації не тільки речей, а й нематеріальних благ [19].

Повертаючись до юридично значимих властивостей інформації, необхідно звернутися до такої властивості як відокремленість (здатності бути відокремленою від творця) та здатність до фіксації на матеріальному носії (здатність зберігати свій зміст незалежно від форми фіксації на матеріальному носії). Зі здатністю до відокремленості В. А. Копилов пов'язує здатність інформації до цивільного обороту [20].

Дійсно, нематеріальним благам для

вводу їх у цивільний оборот необхідно набути зовнішнього характеру. Зовнішній характер, у свою чергу, набувається шляхом об'єктивації нематеріального блага, іншими словами, збереження змісту свідомості у сторонній від свідомості матерії. Що ж до способів об'єктивації інформації, то їх існує безліч. Кількість способів закріплення інформації на матеріальних носіях інформації продовжує збільшуватись з розвитком науки та техніки. Перехід до носіїв та створення таких видів інформації, які людина не може безпосередньо сприймати і відтворювати, нівелює здатність людського мозку до зберігання інформації. Дійсно, суб'єкт може легко скопіювати або відтворити інформацію. В цій ситуації на перший план виходить властивість матеріального носія, а саме — екземплярність. Екземплярністю матеріального носія інформації є здатність носія до кількісного обліку матеріального носія інформації з чітко визначеним змістом. Застосуванням електронного цифрового підпису можна підтвердити цілісність екземпляра та ідентифікувати підписувача, інші програмні методи дозволяють обмежити копіювання. Використання властивості матеріального носія інформації як екземплярність широко використовується при роботі з інформацією з обмеженим доступом.

ЦК України регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні

відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Майнові відносини, як зауважує Р. А. Майданик, — це відносини з приводу належності (присвоєння) або використання майна — матеріальних і нематеріальних благ (речей тощо), які мають економічну форму товару [21].

Аналізуючи визначення, що дають цивільному обороту вчені, можна дійти висновку, що об'єктом цивільного обороту є саме майнові права. Беручи до уваги те, що майновий оборот щодо цивільного обороту є родовим поняттям, та синтезуючи отримане, стає зрозуміло, що об'єктом економічного обороту є майно, яке має економічну форму товару.

Зважаючи на те, що інформація є окремим об'єктом цивільних прав, обмеження її цивільного обороту встановлюється виключно законом, а в своїй первинній формі вона є повністю оборотоздатною. Підбиваючи підсумок та беручи до уваги, що інформація має як природну оборотоздатність, так і цивільну, ми можемо стверджувати про її можливість брати участь у цивільному обороті. Ця можливість є здатністю інформації як об'єкта цивільних прав, що має економічну форму товару, до відчуження, шляхом переходу майнового суб'єктивного права на неї від однієї особи до іншої, якщо законом вона не вилучена або не обмежена в цивільному обороті.

ПРИМІТКИ

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356
2. Черепяхин Б. Б. Правоприємство по советскому гражданскому праву [Електронний ресурс] / Б. Б. Черепяхин. — Режим доступу : <http://civil.consultant.ru/elib/books/22/>.
3. Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст. ; отв. ред. М. А. Рожков. — М. : Статут, 2007. — С. 76.
4. Дождев Д. В. Римское частное право : учеб. для вузов / Д. В. Дождев ; под ред. чл.-кор. РАН, проф. В. С. Нерсисянца. — М. : ИНФРА-М — НОРМА, 1996. — С. 341.
5. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. — Х. : Діса плюс, 2013. — С. 135.
6. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія / О. В. Кохановська. — К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2006. — С. 187.
7. Боер В. М. Информационное право : учеб. пособ. / В. М. Боер, О. Г. Павельева ; ГУАП. — СПб., 2006. — Ч. 1. — С. 8.
8. Попов Л. Л. Информационное право : учебник / Л. Л. Попов, Ю. И. Мигачев, С. В. Тихомиров. — М. : НОРМА ; ИНФРА-М, 2010. — С. 52.
9. Колобанов Д. В. Информация как объект гражданского права [Електронний ресурс] / Д. В. Колобанов. — Режим доступу : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article112.html>.

10. Копилов В. А. О модели гражданского оборота информации / В. А. Копилов // Журнал российского права. — 1999. — № 9.
11. Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Электронный ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и практика. — 2003. — № 15. — Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.
12. Сліпченко С. О. Знач. праця. — С. 234—235, 291.
13. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова [та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. — Х. : Право, 2011. — Т. 1. — С. 217.
14. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгер [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — Кн. 1. — С.231.
15. Гражданский кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс].— Режим доступа : <http://base.garant.ru/10164072/>.
16. Манів-Головецька О. С. Економіко-правовий зміст інтелектуальної власності / О. С. Манів-Головецька // Університетські наукові записки. — 2009. — № 1. — С. 104.
17. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права : Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей [Электронный ресурс] / В. А. Дозорцев. — Режим доступа : http://www.telecomlaw.ru/young_res/Doz_inright.pdf.
18. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. — Тула : автограф, 2001. — С. 334.
19. Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — С. 21.
20. Копилов В. А. Информационное право : учебник / В. А. Копилов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2003. — С. 49.
21. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина / Р. А. Майданик. — К. : Алерта, 2012. — Т. 1. Вступ у цивільне право. — С. 86.

Ярыш Александр. Влияние критерия неотчуждаемости на гражданскую оборотоспособность информации.

В статье представлено исследование по установлению критерия неотчуждаемости информации, которая является отдельным объектом гражданских прав. Доказана неотчуждаемость информации и установлено, что главным критерием неотчуждаемости в гражданском праве является критерий личной связи субъекта права с благом. Проведен критический анализ влияния на гражданскую оборотоспособность информации такого свойства информации как неотчуждаемость.

Ключевые слова: информация, объект гражданских прав, свойства информации, неотчуждаемость информации.

Yarysh Oleksandr. Effect of on the criterion of the inalienable civil tradable information.

The article presents research of criteria inalienability of information that is the specific subject of civil rights. The author proved alienability of information and found that the main criterion for the inalienable in civil law is the criterion of a personal connection between subject and good. The author carried out a critical analysis of the impact on civil turnover of information a such properties of information as the alienability.

Key words: information, object of civil rights, properties of information, the alienability of information.